

Min väg till Tjernobyl

Jag har rest sedan jag var 15 år, och snart fyller jag 70. Club 100 (=besökt minst hundra länder) blev jag aspirant i för några år sedan, då jag såg något om reseklubben i en tidning. Och nu 2019 blev jag på årsmötet fullvärdig medlem i Club 100 – i Tjernobyl av alla ställen!

Första gången jag fick ett hum om att det fanns en annan värld därute var när jag som sexåring bodde i en liten bondby i Uppland, och såg en stor väggmatta med orientaliskt motiv. Min reslängtan väcktes när jag i femte klass såg ett väggfoto från Spanien – med apelsinträd i förgrunden och snötoppade blå berg i bakgrunden.

Jag började i tonåren att lifta runt i Skandinavien, senare Europa, Nordafrika och Mellanöstern. Tydligast minns jag när jag liftade upp till mormor och morfar i norra Sverige och passerade gränsen till Norrland. När jag gick över den lilla gränsbron kände jag smaken av triumf och upprymdhet i munnen!

Sedan jag var 13 år (väckt av de svartas kamp i USA) har jag varit politiskt intresserad, och mina resor har förutom upptäckarglädje och allmän reslust haft som mål att se hur världen ser ut, och hur de vanliga människorna lever. Helst delta i deras liv som volontär etcetera.

Jag arbetade som frivilligarbetare på Emmaus röda bykollektiv i Småland. Lärde mig mer tyska boende hos en bondfamilj i Nordtyskland, och plockade vindruvor inbjuden till en lantbrukarfamilj i Sydtykland. Tillbringade en sommar som volontär på en israelisk kibbutz (kollektivjordbruk) och rensade ogräs, bevattnade, fruktplockade, lampsvetsade, köksdiskade, kycklingvaccinerade, trädansade.

Blev medveten om konflikten judar-araber och arbetade nästa sommar boende i tält på ett internationellt arbetsläger i Marocko med arabiska ungdomar. Vi unga volontärer byggde en liten skogsväg för att hjälpa till med trädplanteringsprojektet i området. Och vi besökte de fattiga bondbyarna i närheten, med vilka vi delade en vattenkälla – där det bodde en ande med familj som tillfälligt besatte en av läger-marockanerna!

Så var jag stipendiat ett år på high school i majsmellanvästerns Iowa USA, boende som en i familjen. Sedan stack jag ett år till sjöss, rundade Sydafrika och upplevde nöden i Främre Indien. Som ung arbetare (treskifts patenttransportör stationerad på akutintaget på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg) och ml-

kommunist på 70-talet deltog jag i revolutionsturism och besökte ockuperade fabriker och varv i revoltens Portugal 1975. Då det nästan blev socialistisk revolution.

Nordirland studiebesökte jag själv och kom med IRA-material i handen in hos protestantiska extremister. Naivt värre, och farligt. Men att vara dum oskyldig svensk har hjälpt mig ur många riskabla situationer världen över – en så korkad människa kan inte vara farlig. Folk tycker snarare synd om en...

En annan röd gruppresa var till det maoistiska Albanien – Kinas enda allierade i Europa dazumal. Vi besökte bland annat textilkombinatet Mao Zedong – med ett öronbedövande oväsen (“De vänjer sig” svarade guiden). Man var lite blåögd då...

Alla lurviga vänsterbesökare i Albanien var då tvungna att klippa och raka sig på flygplatsen – och byta jeansen mot albanska tvättkrympande byxor.

Vidare har jag varit frivillig valobservatör i vänsterstyrda El Salvador, liftat på Kuba, varit volontär i revolutionära Nicaragua (återkommer till det). På 80-talet arbetade jag som lokaljournalist runt om i Sverige, och den kunskapen avvände jag och min fru Lena för att 1988-1994 arbeta som volontärer i Bolivia.

Först på en radikalkristen “befrielseologisk” radiostation där jag i stadsslum och i avlägsna bondbyar lärde fattiga att skriva nyhetsnotiser för radion. Därefter i huvudstaden La Paz på 3.600 meters höjd där jag hjälpte indian/bonderörelsen CSUTCB med deras tidning “Pututu”. Jag kallades “kamrat Jacha” (jacha är stor på aymaraspråket).

Varje dag jag gick till jobbet hos indianrörelsen hade jag samma känsla av glädje och stolthet som på bron till Norrland en gång! Och det Bolivia som var styrt av en vit minoritet (som Sydafrika) fick också några år senare en indanbonde som president – Evo Morales. Där gjorde jag en liten men dock insats i rätt demokratisk antirasistisk riktning. Vad gäller andra volontärjobb undrar jag om jag (vi) gjorde någon verklig nytta. Det är lite “vänsterkulturimperialism” över hela volontärtanken (“vi vita vet bättre”).

Två gånger har jag och Lena varit i Kina. 1985 via transsibiriska järnvägen och Mongoliet (tog en avkopplande vecka). Träffade vår kinesiska vän Jang Chi, och tåg- och flodluffade en månad i hela landet (med flyg till Tibet). När vi kom tillbaka för några år sedan (Shanghai-Beijing med snabbtåget emellan) räckte det med ett snabbt besök för att se ett helt omvandlat land, kommersialiserat och åter med stora klyftor mellan fattiga och rika.

Inte för att diktatorn Mao var bättre, men ändå – det fanns i allt dåtida förtryck ändå en viss officiella strävan efter jämlikhet. Därav den utbredda nostalgien för maoisttiden. Vi var de enda vita besökarna på en kulturrevolutionär show utanför Peking, där medelålders ex-rödgardister energiskt applåderande och återupplevde entusiasmen från förr – glädjefullt viftande med små röda fanor.

Däremot ser jag inget positivt alls med Nordkorea som vi besökte med en gruppresa för några år sedan. Alla dessa infantila bugningar för den närmast statsfeodala diktatorsfamiljen Kims idolstatyer. Men turen var bra – besök på fabriker, statliga jordbruk, skolor, cirkus, nöjesparker, hamn och damm, universitet, diverse monument, mausoleumer med uppstoppade Kim 1 och Kim 2. Och landets allra första ölhall (de filmade oss).

Dessutom har jag interrailat som pensionär i Europa. Jag “endagsavprickade” också i fjol fyra småländer på Balkan (lite skämmigt). Och Lena och jag var för ett tag sedan på en arrangerad köpt resa i de fem ex-sovjetiska stan-länderna i Centralasien – och på en ordnad safariresa till Tanzania. Plus lite korta turistresor runt Medelhavet. Jag har blivit bekvämare med (pensionärs)åren, och allmänt mer orolig och tveksam, och dessutom kan jag inte resa och boka via datorn och telefonen (som man ska göra nuförtiden). Vill numera ogärna resa ensam, som jag älskade att göra som ung och medelålders.

Annat var det förr när jag gjorde min stora världsresa med ryggsäck, och arbetade mig drygt tre år jorden runt 1977 till 1980. Då hade man ungdomligt självförtroende och var inte rädd för något. Allt löste man på plats efterhand. Det var tider det. Allt gick att fixa bara man lade manken till!

Speciellt frihetsberusande var det att lifta runt till USAs och Kanadas alla delstater och provinser, sova utomhus där man hamnade, äta bröd, mjölk och sardiner, bli hembjuden till folk. Aldrig veta exakt var man skulle hamna vid dagens slut.

Övernatta bland motorvägsrondellbuskar i Los Angeles, i en kasserad husvagn i Missisippis bomullsfält, i planteringen utanför Miamis flygplats, i den nattkalla öknen utanför El Paso, i ett snökallt husruckel utanför spelstaden Las Vegas, iklädd rosa pyjamas på Frälsningsarméns härbärke i Anchorage, Alaska (kvällspredikan ingick) etcetera.

Jag tog mig under jordenruntresan via Östeuropa till Asien, där jag enbart liftade i Japan (svårt nog för ingen visste vad liftning var, utan de stannade förvirrade och frågade vad jag ville). Mitt första jobb var (kostymklädd) engelsklärare i Sydkorea – för studenter och vuxna. Landet var en hård högerdiktatur då, arbete var förbjudet för utlänningar utan tillstånd, den koreanska valutan won gällde inte utomlands utan man fick växla svart till

dollar, alla vänstertankar var förföljda. Så när jag fick besök på arbetet av en säkerhetsagent fick jag hjärtat i halsgropen – men han ville bara lära sig engelska.

Jag trodde de bara ville ha äkta engelsktalande, men lärde mig senare att ett vitt skinn var det viktigaste för att få jobb. Men då hade jag redan sagt till mina elever att jag var från Manitoba i Kanada (där min farfar en gång var pälsjägare). Och jag blev tvungen att låna böcker på kanadensiska ambassaden för att svara på alla elevernas frågor om mitt liv hemma i Kanada. Sen dök dessutom en kille från Manitoba upp på skolan...

I Australien var det samma problem med att jobba illegalt och tjäna svart. Men jag fick ett informellt målarjobb. Och sedan – med namnet Hans Jonsson – arbetade jag nattskiftet på ett stålverk. Var med i stålarbetarfacket och gick med de andra ut i mitt livs enda strejk. Bodde ihop med en amerikan (dagskiftet) och en norrman (kvällsskiftet) på stålverket. Vi delade en etta i nöjesdistriktet Kings Cross i Sydney. På väg till nattarbetet förföljdes jag av prostituerade...

Samma problem med illegalt arbete på Nya Zeeland. Men jag träffade en bekant från Västaustralien där de hade körkort utan bild. Och australier kan jobba fritt på Nya Zeeland. Så jag fick hans körkort och blev Craig Kennedy på mina arbeten: lantarbetare, fruktplockare och diskare på ett turisthotell i sköna Queenstown.

Över Stilla havet via Tahiti och till Kalifornien. Vidare till vackra bergiga kanadensiska provinsen British Columbia där jag bodde i tält och planterade skog – det hårdaste jobb jag någonsin haft. Och första natten kom en brunbjörn in i kökstältet, stal all vår ost, och förde ett oherrans väsen med alla kastruller. Här hette jag Wilnor Rosenfelt av socialförsäkringsnummerskäl (jag går inte in på detaljerna).

Därefter började sommarsäsongen i Alaskas fiskeindustri där jag arbetade med konservering på en fabrik på Kodiak Island. På många t-tröjor stod det "Kodiak Island – It's not the end of the world but you can see it from here". Första veckan bodde jag i ett buskage nära den ryskortoxta kyrkan.

Vi arbetade med burkar och i fryshus med fisk och jättekraabor. Jag hade mitt riktiga namn, men när de skulle kolla upp mig på banken fungerade inte kommunikationerna utan jag fick utan kontroll (efter en lång svettig väntan) ut mina illegalt intjänade pengar. Då var jag rikare än när jag lämnade Sverige för två och ett halvt år sedan!

Ändå på vägen över hela Kanada stannade jag till vid ett fält i Ontario och fick direkt jobb som tobaksplockare. In igen i USA och plocka nya delstater, men jag

fick skynda mig för höstkylan började bita i sovsäcken på utomhusnätterna. Man vaknade och fick göra åkarbrasor i sovsäcken för att kunna sova 15 minuter till – och så vidare.

När jag passerade San Fransisco för andra gången anmälde jag mig som frivillig i den internationella brigaden som kämpade med den sandinistiska gerillarörelsen FSLN mot den hårda Somozadiktaturen i Nicaragua. Men de på FSLN-kontoret svarade bara att “Vi har inte vapen nog ens åt alla de nicaraguaner i USA som vill ner dit och slåss”.

Så via Mexico och språkkurs i Guatemala – boende med en lokal familj – anlände jag till Nicaragua ett halvår efter revolutionen. Liftande genom Honduras, men på vägen dit var jag för politiskt talför och blev nära gränsen till Nicaragua omringad av fyra biffiga pistolviftande typer från hemliga polisen. Det var hotfullt men när jag frågade “Har ni legitimation” tappade de fullständigt hakan. De visade förvirrat legg och lät sen “den tokiga turisten” gå.

I Nicaragua hade man stängt skolorna och skickade ut eleverna för att alfabetisera folket i slum och fattigbyar. Jag plockade tomater en månad och kaffe en månad och skänkte pengarna till alfabetiseringskampanjen. På kaffeplantagen i uppe i bergen fick man tre samma måltider varje dag: Tortilla (bröd) med ris och svarta böner, samt en kopp eget kaffe. Plus en liten ostbit en gång i veckan.

Bara för att ha arbetat på alla bebodda sex kontinenter jobbade jag också kortare tid i en klädfabrik i Colombia och i en cementfabrik i Venezuela. I den sjunde kontinenten, Antarktis, är det svårt att få jobb. Men jag och Lena tog oss över dit från Eldslandet tillsammans med några italienska skidåkare, och spenderade fyra timmar med valrossar och pingviner.

Vi liftade mellan två chilenska basstationer med dryga kilometern mellan. En bil kom förbi och vi liftade. Sen skrev jag till “Guinness Book of World Records” att jag kanske var den första som liftat på världens alla sju kontinenter. De svarade bara kortfattat: “De kan väl hända, men kan du bevisa det?”.

Världsresan avslutades i USA, där jag bodde med min amerikanske kusin Bert i Virginia. Fick jobb som fiskare; pilgrimsmusslor, marulkar och humrar (det senare bytte vi till sprit i liquor stores i New England). Jag tog hand om bortflugna fåglar i min hytt – och släppte dem i hamn. Fick fågelloppor i håren...

Hem via Washington DC och New York samt färja London-Göteborg. När jag kom hem en sen dimmig regnkväll i novembermörkret och såg ljusen från

hamnen, så tänkte och kände jag: "Mitt hem, mitt land, mitt folk!". Borta bra men hemma bäst.

På slutet av nittiotalet blandade jag hemmavid vårdjobb och resor – med journalistjobb och studier till fil mag i internationella relationer. De två senare får man inget jobb på idag. Så sedan dess är jag vårdarbetare igen (sammanlagt 30 år) och har trivts bra med det. Nu som timmis så kan jag resa mera, och recensera fler samhälls/politiska böcker (gjort så i över 20 år).

Å andra sidan brinner jag inte lika mycket som i min ungdom för politik och resor. Jag har fått se och lärt mig om världen, men jag har inte på allvar lyckats bidra till att förbättra den. Och som Marx sa: "Filosoferna har bara förklarat världen på olika sätt, men det viktig är att förändra den."

Och några som verkligen misslyckades med att förändra världen var ledarna i Sovjet, och Tjernobyl är ett exempel. Kärnkraftsanläggningen och staden Pripyat byggdes som socialistiska mönsteranläggningar. Bra betalt, ung befolkning, rikt kulturliv, stort utbud i butikerna. Nu ett monument över regimen sammanbrott.

De duktiga guiderna visar bilder på det goda livet i staden före katastrofen. Sedan jämför vi med dagens verklighet av spökstad, som naturen håller på att återta. Träden har vuxit högre än femvåningshusen, Neonskyltarna börjar vackla, simbassängen är full med skräp, torget är övervuxet, sodamaskinerna rostar nere vid floden, skräp överallt i husen. På ett ställe ett golv fullt avgasmasker man utvunnit silverrester från. Pariserhjulet gnisslar lätt i vinden, radiobilarna har tystnat för gott.

Mest rörande är skolor och dagis: skolböcker på golven, foton på väggarna, påbörjade skrivböcker, rostiga barnsängar, trasiga dockor. Först tre dagar efter explosionen i kärnreaktor 4 eakuerades invånarna tillfälligt – för att aldrig återvända. Men då skulle staden tömmas snabbt. Hur många som dog får vi aldrig veta. På den tiden skulle alla negativa nyheter tystas ner.

Kärnreaktorerna 1-3 står fortfarande kvar. Liksom de påbörjade reaktorerna 5 och 6, där de stora byggkranarna står och rostar sönder. Det skulle bli ännu fler kärnreaktorer i denna mastodontanläggning, men historien ville annorlunda.

Imponerande är dock den nya gigantiska stålsarkofagen som nu täcker kärnreaktor 4 – man kommer så nära den som 50 meter. Området kring reaktor 4 är sanerat, så konstigt nog är ett besök i området inte värre än en helkroppsröntgen. På andra ställen finns farliga "hot spots" där våra geigermätare tickar ivrigt. Vissa ställen är föbjudna "no-go-zones" som

sjukhuskällaren och “The Red Forest” som låg i vindriktningen. Träden blev röda och sågades ner för nyplantering.

Det finns fortfarande människor som bor kvar området kring kärnanläggningen. Dessutom pendlar arbetare dagligen in för olika arbetsuppgifter, som att demontera resterna av kärnkraftverket. Snälla förvildade hundar får mat från turisterna och från arbetarna. Men på vintern kommer hungriga vargar och äter hundarna. Naturen har återtagit det mesta av Tjernobylområdet, och djurlivet frodas ostört i en hård kamp för tillvaron.

Okänt för oss besökande var att kärnanläggningen gav ström till “Dugradarn”, en enorm anläggning 800 meter lång och 150 meter hög, som under kalla kriget skulle förvarna om amerikanska anfall. Jag sade till den kvinnliga guiden att hela detta område borde bli världsarv, men då fick hon tårar i ögonen: “Vår regering tänker inte så visionärt, de är bara korrumperade och ute efter pengar för sig själva”.

En fantastiskt bra årsmötesplats, en välplanerat och givande besök, men jag höll på att missa allt. I den ambitiösa utskicksfloran av info om Tjernobyl och olika inbetalningar missade jag att man inte fick ha sandaler som jag (och ingen kunde låna mig skor). Då satte jag svarta strumpor på sandalerna och det såg ut som fina skor – en abrovinsch som höll hela tvådagarsbesöket.

Själv kom jag till Tjernobyl via Vitryssland, som jag felaktigt trodde var en trist ex-sovjetisk håla. Men Minsk var hel och ren och prydlig, vackert vid floden, fullt med bilar och otroligt livliga gudstjänster i de många ortodoxa kyrkorna, fyllda med gummor i hucklen, körer, präster och rökelse.

Hem åkte jag via Moldavien, mitt sista land i Europa. Lugnt och rent med överdådigt stora regeringsbyggnader. Mest minnesvärt var en ortodox kyrka längs huvudgatan med vidriga Hollywood-skrämmande bilder av helvetet. Med ett djävulsmonster som räknade in de fördömda otrogna med en dator!

Kiev med sina gulddomade kyrkor och kloster var en pärla, men intressantast var att se det centrala Majdan-torget där så många demonstrationer och kravaller ägde rum för några år sedan. Att Ukraina idag officiellt är i krig märks inte på det livliga medelhavsliknande gatulivet i staden.

Och sen var vi ju några som åkte vidare via Parisliknande Odessa med den berämda Potemkintrappan vid Svarta havet. Målet var den lilla ryskspråkiga utbytarrepubliken Transnistrien, ett udda okänt “land” som längtar tillbaka till Sovjet och Ryssland. Min sedelsamlade arbetskompis Tobbe blev särskilt glad över deras säregna rubler.

Nationaldagen i Transnistrien var som en lillebror till gånga tiders Moskvadito. Medaljbehängda ledare och militärer, marscher och pampig musik. Dessutom en avslappnad familjedag med barnlekar och folkdräkter bland all mat och pryttel man sålde. Självt hoppade jag in i folkdansgupper två gånger.

Dessutom att få se en typisk gammal Sovjetstad med uppträdanden – självaste Bender där i närheten av ett fort den historiska kalabaliken med Karl 12 skedde. Någon kommenterade att den samtida ryska tsarinen Katarina hade ihop det med alla utom Karl 12. Jag svarade: “Hon hade ju redan varit ihop med ett dussin...”.

Det var mycket nytt krångel med incheckningar och boardingcard på resan. Sen blev planet Chisinau (Moldavien) över två timmar försenat till transfern i Paris. Istället för 3 timmar fick jag 40 minuter på mig för att byta till planet till Göteborg. Jag sprang som en blådåre, tog tåget längst bort, och sen bussen längst bort.

Kom glad och svettig fram till “last call for Gothenburg”. Men blev stoppad trots e-biljett: “Du kommer inte förbi här utan boardingcard”. Det stod i mina papper att man måste checka in på plats, men hur skulle jag ha hunnit det?

Jag fick köpa en ny biljett och tillbringa hela natten på en stol i terminal 2E. Kom hem med feber och luftrörskatarr. Ett trist avslut på en fantastisk resa.

Hans Norebrink

PS Under Transnistrien-besöket kom frågan upp vad Bessarabien var. Det var en historisk provins som omfattade dagens Moldavien och de ukrainska områdena söder om Moldavien, fram till Svarta Havet. Moldaviska är en rumänsk dialekt, rumänska är ett latinskt språk. Ryska, vitryska och ukrainska är slaviska språk.